

tario omnes et singulos libros cuiuscumque condicionis, sciencie, facultatis et qualitatis, quos nunc habet aut habuit penes se a duobus annis cum dimidio citra, velitque gaudere quadam revocatione empararum, suspensionum et sequestrationum aut remotionum et annullationum per certas litteras in et super debitis iudeorum dicte civitatis Gerunde olim auctoritate apostolica factarum, idcirco et ex aliis iustis causis admissa supplicatione per dictum iudeum super huiusmodi nobis facta, prudencias vestras et vestrorum cuiuslibet tenore presencium duximus deprecandas quatenus dicto iudeo contra ipsius debitores, cum moderamine tamen et servatis in omnibus forma et tenore quarumdam litterarum honorabilis et circumspecti viri domini Guillelmi Marinerii, bacallarii in decretis, presbiteri de capitulo supradicto, olim auctoritate apostolica vicarii in spiritualibus et temporalibus generalis ecclesie gerundensis pro tunc pastoris solacio destitute, datarum Gerunde die XXI novembris proxime preteriti in favorem quorundam iudeorum dicte civitatis, vobis, ut audivimus, ex causis premissis jam alias presentatarum et non aliter uero modo faciatis iusticie complementum. Datum Gerunde, die .XXIII. Januarii anno a nativitate Domini M CCCC sexto-decimo.

4

1416 febrer 3. Girona

Arxiu Diocesà de Girona,
Sèrie U, reg. 116/I,
f. VIII^{r-v}

Pere de Bosc, vicari general del bisbat de Girona, adreça una comunicació, mutatis mutandis, idèntica a la primera de les ací esmentades als batlle, jutge ordinari i oficials de la vila de Figueres, i els notifica que Salomon Bonjuba, jueu de Figueres, li havia presentat inventari escrit dels llibres que tenia o havia tingut els dos anys i mig darrers.

Còpia en registre oficial contemporani.

JOSEP PERARNAU I ESPELT

L'HUMANISTA JOAN SERRA
I LA SEVA ARS NOVA EPISTOLARUM

Cercar el nom d'un humanista anomenat Joan Serra en la «Gran Enciclopèdia Catalana» o en la «Gran Enciclopèdia de la Región Valenciana» és feina perduda. Per això, no sols és justificat, ans encara urgent de fer constar la seva existència i la de la seva obra més coneguda.

Nascut en el regne de València, estudiant a Tolosa de Llenguadoc, professor allí i a Montpeller, on publicà l'obra que ens ocupa l'any 1447, fou successivament secretari del rei de Catalunya-Aragó i de l'emperador d'Alemanya. Futures aportacions permetran de precisar una biografia tan avara.

L'*Ars nova epistolarum* és un manual humanista de redacció de cartes inspirat en Ciceró, Quintilià, Terenci, Plini i d'altres i, per consegüent, és una mostra de l'alternativa humanista a la preceptiva del dictat medieval.

Per a aquesta primera presentació, considero obligat de deixar parlar l'autor mateix en presentar en la introducció i en el colofó el sentit de la seva *Ars*. Transcriu el text del volum manuscrit de Munic, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 4393, ff. 125-146, copiat, segons que sembla per la data del colofó, el 1484.

Heus ací el pròleg:

Ornatissimi viri scriptoris imperialis, cuius cognomen in frontibus reperitur,¹ *Artis nove epistolarum* liber primus incipit.

Si de rebus familiaribus (ut recta quidem experientia docet) ac cottidianis pariter conversationibus, que in presentis vite cursu perquam varie sunt secundum diversorum negotiorum erigentiam (!) atque hominum sive amicorum affectum inter absentes vicissitudine quadam literas per se mitti oportet. Videtur esse pernecessarium cuicumque homini, bonis presertim artibus expolito, intelligere artem epistolarem. Quid enim est (ut Turpilius ille poeta comicus preclarissimus ait) quod ita personas absentes tanquam presentes efficiat? Nonne per ipsarum epistolarum officium, quos sincero amore ac necessitudine perquam dulci prosequimur, tanquam si presentes adessent prope alloquimur et audimus, teste Hieronimo, et quadam (ut ita dicam) intrinseca animi motione, secundum ipsarum literarum significationem, ut vertimur in tristitiam aut ad ingentem mentis letitiam provocamur. Nonne item per epistolas persepe consolamur amicos? Tantos etiam reddimus, ut nunc monemus ipsos, nunc querimur, nunc hortamur. Et non solum in rebus et iocundis et gravibus rectam denique mentis aperimus voluntatem. Verum etiam plerumque eminenti nostre necessitudini satisfaciamus.

Quas quidem res ab honesti fonte profectas cum sepe in animo mecum tacitus reputassem perspexissemque modernos nostri temporis viros disertos atque peritos in usu prenominate artis quedam removisse, quedam mutasse, quedam addidisse, multa etiam pretermisisse, que in presentiarum paucissimis [f. 125^v] nota sunt. Ad utilitatem illorum, qui prenominatam artem scire percipiunt, hoc opere mediante, a plurimis clarissimis auctoribus diligenter excerpto, ego Johan-

1. Aquesta frase, repetida alguna altra vegada, és explicada pel mateix autor en el sentit de la semblança entre les arrugues del front i les dents de la serra: «Item, ille actor cuiusdam regis erat scriptor, idest secretarius, quia videlicet regis arroganum. Item, nomen auctoris reperitur in frontibus, idest ruge in frontibus videntur. Serra suum nomen erat et serra a sono dicitur», Clm. 4393, f. 125^v.

nes, cuius cognomen in frontibus reperitur, ad lucem reducere valde permotus fui. Quod quidem opus artem novam nominari velim, continens in se theoricam atque practicam, in quatuor libros divisi, primum de officio literarum et partibus suis,² cum quibusdam sibi annexis, necnon de earundem recta dispositione tractantem. Alterum, que vitia vitanda queque etiam ornamenta sint ipsis epistolis adhibenda rite aperientem.³ Quibus duobus libris consumitur ipsa theorica. Tertium, de practica scribendi ad ecclesiasticam monarchiam.⁴ Ultimum, ad secularem varie discernentem. Quibus quidem quatuor libris perficitur totum opus, in serie cuius, si legentes fortasse quantum ad modum loquendi quitquam defectus reperient, non impericiam sed rectam animi perspiciant voluntatem. Sin vero, quantum ad artem ipsam vel practicam, non mihi sed Tulio, principi eloquentie; Quintiliano, Therentio, Plinio iuniori ceterisque clarissimis viris potius ascribatur.

I ara el colofó, f. 146^r:

Expeditis in libro primo, quantum ad nudam notificationem attinet, quinque partibus epistolam integrantibus, ac in secundo de elegantia, compositione et

---

2. «*Quot sunt partes epistole.* Quinque sunt partes, ex quibus perfecte epistola absolvi potest: salutatio sive nominis ostensio; exordium, narratio, petitio, conclusio et, secundum quosdam, directionis ostensio. Quarum quidem parvum, tres, scilicet salutatio, narratio, conclusio, ad constituendam epistolam pernecessarie sunt, cetera autem modo ponende, modo pretermittende, secundum ipsius materie exigentiam, ut patebit inferius», Clm. 4393, f. 126^r.

3. «*Liber secundus. Incipit prelibacio...* Velud enim periti artifices opera sua (tametsi puro auro formata, sculptis tamen literis et appositis lapillis preciosissima quadam distinctione) perornant et in summo efficiunt perpolita, ut videntes splendore suo allicere possint. Ita artifices literarum non solum ad ipsas epistolis necessaria, verum etiam ad ea que eisdem ornamentum prestare possunt, ut facilius audientes alliciant, diligenter attendere debent. Probat hoc etiam satis usus noster cotidianus, qui non modo ad necessitatem et dum domi manemus, vestes habemus, verum etiam ad ornatum et dum prodimus in publicum. Et ideo, ut in principio propositum est, de ipsarum epistolarum ornamentis, cum quibusdam sibi annexis per ordinem aperientem videtur.

»*De principalibus generibus ornamentorum. Et primo de elegantia*

»Tria sunt ornamentorum genera, quibus omnis epistola immo etiam omnis compositio laudabilis vestiri debet: elegantia, compositio, dignitas. Elegantia (teste Tulio in libro quarto sue *Nove Rethorice*), que facit ut unumquodque pure et aperte esse videatur, dividitur in latinitatem et explanationem...», Clm. 4393, f. 131^r. Després, al f. 133^r, també és explicada la «compositio» d'acord amb el llibre quart de la *Rhetorica nova* de Marc Tullí Ciceró, igual com la «dignitas» en el f. 134^r.

4. Les dues darreres parts apleguen mostres de lletres oficials, segurament redactades per Joan Serra, adreçades a persones de diversa graduació tant eclesiàstica com civil, amb la corresponent temàtica diversa. Les notícies biogràfiques són recollides de colofons seus transcrits en el volum III de P. KRISTELLER, *Iter Italicum*, del qual hom pot veure allò que fa referència a autors catalans al final de les *Notícies bibliogràfiques* d'aquest volum.

dignitatibus velud lapillis preciosissimisque gemmis epistolam ipsam exornantibus, hiis duobus et ipsa theorica consummata est. Denique ultimis libris duobus, quantum dabatur, practica scribendi aperta fuerat nedum ad eas personas que in ecclesiastico statu versantur, verum et imperatoriam celsitudinem, reges, principes, ceteros quoque viros, quibusdam visitare nostris epistolis libuit. Huic arti, lector studiosus, si operam et exercitationem dederis, que non sperabas (crede mihi) tibi evenient. Quod si in hoc quitquam defectus reperies, recta sustineas voluntate velim dum humanis nihil perfectum possumus. Sin autem quid frugi, inprimis summo Deo laudem et gloriam tribuas, cuius beneficentia appellum (*sic!* opellum?) istud et inceptum et in finem usque perductum extat ac deinceps eis preceptoribus, quorum codices multo conatu ac studio legens, que potui excerpsi et in tractatum coëgi. Explicit liber quartus ornatissimi viri Johannis Serra, imperialis scriptoris, *Artis nove epistolarum*. 1484. Editum in universitate Pontpessolani (*sic!* Montispessulani?) anno 1447.

Barcelona, 22 de juliol de 1985